

ŠVIESA

SAUSIS-VASARIS-KOVAS, 1956

TURINYS

1956-sius metus pradedant	2
Gyvenimo ir įvykių audrosė	3
Vilkelio-Bijūno poezijos rinkinys	5
“Dievo žodis”, motina ir popiežius	5
Ižymusis lietuvių liaudies artistas. A. Sodeika	6
Liet. operos-baleto trisdešimtmetis. V. Grivickas	8
Poetė Valerija Valsūnienė. Jonas šimkus	10
Senas smuikininkas. Eil. Vl. Mozūriūnas	13
Didysis liaudies dainius. V. Sirijos Gira	14

ŠVIESA

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, published by American Lithuanian Workers
Literary Association, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba,
Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription rates: \$1.00 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York under the Act of March 3, 1879.

1956-sius metus pradedant

Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija (sutrumpintai: LLD) buvo įkurta 1915 metais. Todėl šiemet jai sukanka keturiasdešimt vieneri metai Daugelis šių dienų draugijos narių yra nariais nuo jos įsikūrimo. Tuo, aišku, didžiuojasi kiekvienas.

Praėjusieji metai LLD gyvenime buvo geri metai. Dar kartą tapo nedvejotinai įrodytas mūsų organizacijos pastovumas. Tiesa, pernai šiek tiek mažiau turėjome narių, negu užpernai. Bet priežastis mums visiems puikiai žinoma. Mus neigiamai veikia mūsų amžius. Tai galingiausias ir pavojingas priešas ne tik mūsų draugijos, bet visų lietuviškų organizacijų ir draugijų Amerikoje. Ir kasmet jis darosi galingesniu ir pavojingesniu. Ir pernai jis mums pridarė daug žalos. Nemaža narių jis išbraukė iš gyvųjų tarpų, nemažai jų laiko sukaustęs lovoje. Liudniausia, žinoma, tas, kad neturime, kol kas, būdu jojo nugalėjimui. Todėl į jį žiūrime filosofškai. Sakome: gyvieji ir sveikieji turime daugiau energijos ir pastangų įdėti į draugijos išlaikymą ir jos veiklos plėtojimą.

Džiugu pabrėžti, jog labai, labai mažytis skaičius narių pernai nepasimokėjo duoklių bei išsibraukė iš draugijos dėl kurios nors kitos priežasties, apart mirties ir ligos. Ypač tvirtai ir ryžtingai mūsų nariai laikosi prieš reakcijos kėsiniams ant jų organizacijos. Jie yra įsitikinę, kad reakcija yra laikinas reiškinyss demokratiniame Amerikos gyvenime. Jie mato, kad makartizmo siautėjimas pernai jau buvo daug silpnesnis, negu užpernai.

Negalima nepabrėžti ir to fakto, jog mūsų organizacija praėjusiais metais gražiai pasi-

rodė savo veikloje. Didmiesčių kuopos, kaip ir visuomet, išvystė daug sveikos energijos visose pastangose mūsų socialiniame gyvenime. Įvyko apščiai salėse ir parkuose parengimų. Ypač šauniai jos pasidarbavo išlaikyme lietuviškos pažangiosios spaudos. Didžiausia pagarba priklauso mūsų veikėjoms moterims. Be jų atsidavusio ir pasišventusio darbo parengimai nei spaudos paramai, nei savo organizaciniam reikalams būtų neįmanomi.

Todėl šiuos metus pradedame kupini pasitikėjimo, jog ir šiemet LLD atlaikys savo pozicijas, parodys nemažiau gyvybės ir patvarumo. Jau gražiai yra prasidėjęs narių duoklių mokėjimas. Labai svarbu visiems žinoti ir atsiminti: beveik vienintelis mūsų organizacijos miedžiaginio pasilaikymo šaltinis yra narinės duoklės. Aukų centre nedaug per metus tegauname. Todėl ankstybas ir greitas duoklių pasimokėjimas visuomet buvo ir tebėra šiemet svarbiausiu kiekvieno nario uždaviniu. Visų kuopų pagrindinė organizacinė problema yra darbuotis, kad nė vienas narys iš draugijos neišsibrauktų, nebent mirtis išplėštų jį iš mūsų garbingųjų gretų.

Jūsų Centralinis Komitetas yra pasiryžęs toliau leisti žurnalą "Šviesa" ir duoti nariams bent vieną knygą. Su ryžtu ir atsidavimu stovėsime savo organizacijos reikalų sargyboje. Neleisime nei jums, draugai nariai ir narės, užmigtį. Nuolat priminsime jums jūsų pareigas, nuolat visus telksime kovai už tuos prakilnius idealus, kuriais darbavosi ir sielojosi LLD per keturiasdešimt vienerius metus.

LLD Centralinis Komitetas

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 110-12 Atlantic Ave., Richmond Hill 19, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, Atsakomingas redaktorius: A. Bimba

No. 1 Sausis-Vasaris-Kovas (January-February-March), 1956 Metai XXIII

Gyvenimo ir įvykių audrose

Praėjusių metų rudeninė Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos sesija buvo istorinė tuomi, kad ji organizaciją buvo priimta šešiolika naujų narių — keturios socialistinės ir dvylika kapitalistinių. Kitų dviejų aplikančių (Mongolijos Demokratinės Liaudies Respublikos ir Japonijos) priėmimas atidėtas. Pasaulinės organizacijos padidinimas, įtraukimas jos eilėna visos eilės naujų kraštų iš Europos ir Azijos, be abejo, sustiprins taikos reikalą.

Tuo tarpu Artimuosiuose Rytuose padėtis darosi rimtesnė ir pavojingesnė. Susikirtimai tarp Izraelio ir arabiškų kraštų kaskart aštrėja ir grūmoja išsiveržimu į platų ginkluotą konfliktą. O kartą tokiam konfliktui prasidėjus, sunku atspėti, kuomet ir kaip jis pasibaigtų. Negalima įsivaizduoti, jog karas tarpe Izraelio ir Egipto-Sirijos tučtuojau neįtrauktų visos eilės kitų kraštų. Kol kas Jungtinių Tautų pastangos šiuos nesusipratimus išlyginti dar nepavyko.

Britanijos premjero Anthony Eden ir mūsų prezidento Eisenhowerio pasitarimas pradžioje vasario mėnesio mums davė platų iš smarkiųjų frazių supintą vieningą komunikatą. Niekados pirmiau tarpe šių dviejų angliškai kalbančių kraštų nebuvo tokio nuomonių vieningumo.

Tačiau, tiek iš Washingtono, tiek iš Londono ateina nemažai ir kitokių duomenų. Jau nebeslepiami ir tie prieštaravimai, kurie tarpe šių kraštų pasireiškia. Britai vis nerančiau ir nervingiau traukiasi amerikiečių stumiami iš pasaulinių marketų. Tiek Azijoje, tiek Afrikoje, tiek Pietų Amerikoje varžybos už prekybą ir rinkas šuoliais vystosi. Ypač dideli ir gilūs skirtumai tarpe Amerikos ir Britanijos pasireiškia Tolimuosiuose Rytuose. Britai labai norėtų savo prekybą išplėsti su Kinija. Amerikiečiai tebėra tokiems žygiams griežtai priešingi. Edenas kalbėjo apie nebegalimumą daug ilgiau atidėlioti Liaudies Kinijos įsileidimo į Jungtines Tautas. Eisenhoweris ir Dulles dar tebėra nepasirošę, ypatingai šiais prezidentinių rinkimų metais, tokiam posukiui. Britai siūlo kaip galima greičiau iškraustyti Čiango kliką nuo Quemoje, Matsu ir kitų salų, gulinčių prie Kinijos kranto. Nė tokiam žygiui amerikiečiai nedavė sutikimo.

Bet daugiausia pasaulinio dėmesio šiuo tarpu turi į save atkreipusios kolonijinių žmonių kovos už savo tautinę laisvę ir nepriklausomybę. Jau rimčiausia padėtis susidarė šiaurinėje Afrikoje. Tunisijoje, Maroke ir Alžyrijoje žmonių sukilimas prieš francūziškus kolonistus jau pasiekė aštriausią

ginkluotų susikirtimų laipsnį. Ypač Alžyrijoje žmonių pasipriešinimas francūzams kolonistams pasižymi plačiais, kruvinais susirėmimais. Kuomi jie pasibaigs ir ar francūzams pavyks šiaurinės Afrikos kraštų žmones bent dalinai nuraminti, tikrai netolima ateitis galės parodyti.

Francūzijoje praėjusiuose parlamentariuose rinkimuose labai daug ką nustebino dideli komunistų laimėjimai. Jie savo deputatų skaičių parlamente padidino daugiau kaip vienu trečdaliu — nuo 93 pakilo iki 152. Naujosios valdžios priešakin atsistojo socialistas Mollet. Už jį balsavo komunistų deputatai, taip pat katalikai ir radikalai. Bet jo vadovaujamos vyriausybės pastovumas nėra garantuotas. Bile kuriuo didesniu klausimu tokia „koalicija“ gali pasileisti į dulkes.

Brazilijoje prezidento vietą užėmė Juscelino Kubitschek, laimėjęs rinkimus komunistų balsų parama. Daug vilčių buvo sudėta į Kubitscheko laimėjimą ir „liberalizmą“. Deja, jo pirmieji pareiškimai ir žygiai neteikia didelio padrąsinimo. Atrodo, kad jis labai lengvai pasiduoda reakciniam spaudimui iš Jungtinių Valstijų pusės.

Labai plačiai ir energingai vystosi neutralizmo ideologija. Šio sąjudžio priešakyje stovi didžioji Indija, Indonezija ir Burma. Prie jo vis smarkiau ir smarkiau linksta Egiptas ir kiti arabiški kraštai. Prie neutralizmo pakrypo ir Jugoslavija. Susikirtimas tarpe Graikijos ir Britanijos dėl Kipro salos veikia neutralizavimosi linkme ir Graikiją. Jau net toks Pakistanas, kuris iki šiol tame pasaulio kampe buvo skaitomas Vakarų ginkluoto bloko tvirčiausia atspara, staiga atvėso ir jau daro žingsnius užmezgimui prekybos ryšių su Tarybų Sąjunga ir kitais socialistiniais kraštais.

Tarybų Sąjungos ir liaudiškosios demokratijos kraštų platus užmojis išplėsti prekybinius santykius su Azija ir Afrika eina pirmyn beveik nesitikėtais tempais. Tų kraštų konkretūs ir rimti pasiūlymai techniškai atsilikusiems kraštams suteikti finansinės ir techninės pagalbos žada labai daug — tiek daug, jog jau plačiai kalbama apie didžiausią kapitalizmui pavojų ekonominėse lenktynėse. Jau sakoma, kad šitos lenktynės darosi pavojingesnės už ginklavimosi lenktynes.

Atominio karo šalininkams nebetenka daug kuo džiaugtis. Apie preventyvį ar kitokį karą prieš socialistinius kraštus Amerikoje bekalba tikrai paskutiniai reakciniai idijotai. Visur ima viršų taikingos koegzistencijos ideologija. Tas dar nereiškia, žinoma, kad karo pavojus yra praėjęs ir kad pasaulinė taika jau garantuota.

Tarybų Sąjungos premjero Bulganino pasiūlymas mūsų vyriausybei pasirašyti taikos ir draugiškumo sutartį tarpe Jungtinių Valstijų ir Tarybų Sąjungos tebėra atmetamas iš mūsų šalies pusės, bet jis negali neveikti taikos linkme pasaulio opinijos. Susirašinėjimas tarpe Bulganino ir Eisenhowerio vedamas nepaprastai draugiškoje dvasioje. Iš jo galima tikėtis tik gero.

Labai daug visuose žygiuose, posukiuose ir veiksmuose reiškia tas faktas, jog šiomet Amerikoje turėsime prezidentinius rinkimus. Abidvi didžiosios partijos jiems labai rimtai ir energingai ruošiasi. Abidvi žada daug daugiau, negu tikisi ištesėti. Tarptautinėje politikoje demokratai kerta republikonus iš dešinės, o naminėje — iš kairės. Jie kaltina Eisenhowerio administraciją nusilpninime Amerikos apgynos reikalų, susvyravime ir abejojime, perdideliuose ir nepateisinamuose nusileidimuose socialistiniams kraštams. Tas, savaime aišku, negali nesulaikyti Eisenhowerio vyriausybės nuo tam tikrų žygių tarptautinėje arenoje, kurie normališkais laikais gal kitaip stovėtų. Todėl visi stebėtojai yra vienos nuomonės, jog iki po prezidentinių rinkimų negalima tikėtis ir laukti jokių rimtesnių Amerikos pasisukimų tarptautinėje politikoje.

Labai dideliu ir svarbiu įvykiu reikia skaičiuoti Tarybų Sąjungos naujo penkmečio plano paskelbimą. Jame numatomi tokie milžiniški laimėjimai visuose ekonomikos ir kultūros baruose, jog dar vis sunku juos apčiuopti ir įkainuoti. Užtenka pasakyti, jog su 1960 metais tarybinės respublikos, jų tarpe ir Lietuva, ekonomikoje ir kultūroje bus iškilusios ir nepaprastai aukštą lygį.

Prie gana svarbių ir rimtų įvykių reikia priskaičiuoti ir vasario mėnesio pirmojoje dalyje įvykusią Italijoje pasaulinę žieminę olimpiadą. Visus nustebino Tarybų Sąjungos sportininkų pasirodymas ir Jungtinių Valsti-

jų sportininkų pralaimėjimas. Visiškai netikėta ir nelaukta buvo, kad tarybiniai sportininkai taip toli pralenks visų kitų kraštų sportininkus, o amerikiečius padės net šešton vieton.

Grįžtant prie Jungtinių Valstijų, tikrai dideliu, istoriniu įvykiu reikia laikyti Amerikos Darbo Federacijos ir Industrinių Organizacijų Kongreso (CIO) susivienijimą praėjusių metų pabaigoje. Šiandien suvienyta organizacija turi virš penkiolikos milijonų narių. Tai milžiniška organizuotų darbininkų "armija!" Deja, kol kas, apsvienijimo džiaugsmu dar negalima per daug didžiulis konkrečiuose darbuose. Pavojus yra, kad šis milžinas gali pasilikti "molinėmis kojomis". Visos garsiausios šnektos apie kampaniją suorganizuoti milijonus neorganizuotų darbininkų tebegyvuoja tik popieriųje. Visiškai nesimato, kad suvienytos federacijos vadovybė galvotų apie nepriklausomą politinį veikimą, apie nepriklausomą dalyvavimą prezidentiniuose rinkimuose. Ji kietai laikosi įsikibusi demokratų partijos skverno. Neigi, pavyzdžiui, penkiolikos milijonų organizuotų darbininkų armijos vadovybė metasi į kovą už socialines laisves mūsų šalies Pietuose, kur vystosi žiaurus teroristinis sąjudis prieš panaikinimą rasinės segregacijos. Tuo be galo svarbiu ir opiu klausimu AFL-CIO vadovybė nerodo jokios iniciatyvos. Ji dar nėra paskelbusi griežtos kovos rasistiniams reikišiams net tūlose darbo unijoje.

Didelės ir žymios liberalų grupės, su Mrs. Rooseveltiene ir Norman Thomas priešakyje, viešas išstojimas už amnestiją komunistams kaliniams tenka priskaiyti prie Amerikos žmonių įsidrąsinimo nebesitraukti atgal prieš makartizmo šmėklą. Tai reikia priskaiyti prie jau plačiai prasidėjusios žmonių kontratos prieš reakciją.

Visa tai sudėjus į daiktą, netenka nusiminti dėl ateities. Daug geriau ir stipriau šiaudien stovi pasaulinės taikos reikalai. Daug daugiau šie metai žada kolonijų žmonių laimėjimui. Žymiai pakrypes gerojon pusėn yra ir Amerikos žmonių kovos reikalas už išlaikymą demokratinių teisių ir civilinių laisvių, už apgynimą ir išgelbėjimą Teisių Biliaus.

Vilkelio-Bijūno poezijos rinkinys

Tikrai gražų ir naudingą darbą šiomet yra pasimojus atlikti Lietuvių Meno Sąjunga. Jau praveistas platus vajas išleidimui Jono Vilkelio (Bijūno) eilėraščių rinkinio. Kiek mums žinoma, prenumeratų LMS centran suplaukė šimtai. Veikalas jau spausdinamas ir netenka abejoti, jog jo susilauksime dar šią vasarą.

Puikiai pažįstame Joną Vilkelį. Savo gabia plunksna ir didžiuliu talentu jis yra sukūręs nemažai gražių eilėraščių. Jis yra darbo žmonių dainius. Jo poezijoje ryškiai atsispindi darbo žmonių kovos ir pastangos už šviesesnį ir laisvesnį rytojų. Rinkinio pavadinimas "Gyvenimo Sūkuriuose" yra irgi tiškas poeto kūrybos pobūdžiui.

Todėl laukiame Vilkelio poezijos rinkinio pasirodant. Galimas daiktas, kad kitame "šviesos" numeryje jau galėsime skaitytojus supažindinti su veikalo turiniu.

"Dievo žodis," motina ir popiežius

Apart daugybės kitų kvailų religinių prietarų, vienu iš svarbiausių galima skaityti bibliškojo dievo prakeikimą Ievai. Vydamas ją iš rojaus dievas pasakęs: "Skausmuose tu gimdysi". Ir per ilgus amžius krikščioniškoji bažnyčia tikėjo ir skelbė, kad natūralu ir reikalinga motinoms gimdyti vaikus skausmuose. Taip pats dievas esąs įsakęs. Bažnyčia stačiai draudė ieškoti būdų sumažinimui skausmų laike gimdymo.

Todėl šiomis dienomis visas civilizotas pasaulis buvo nemenkai nustebintas popiežiaus Pijaus XII pareiškimu, kad jis nuo dabar nebesipriešins beskausmiam gimdymui bei suteikimui motinoms pagalbos palengvinti gimdymo skausmus. Jis net atvirai užgyrė didžiojo rusų tautos mokslininko Pavlovo išrastą ir plačiai Tarybų Sąjungoje praktikojamą psichologinį būdą. Tas būdas esąs geras, priimtinas ir leidžiamas katalikams gydytojams naudoti, patarnaujant katalikėms motinoms laike gimdymo.

Gerai, kad popiežius progresuoja.

IŽYMUSIS LIETUVIŲ LIAUDIES ARTISTAS

A. SODEIKA

(Pažymint Kipro Petrausko 70 metų sukaktį)

Viena gražiausių Lietuvos vietų, Dzūkija, išmarginta kalnais, pakalnėmis, ežerų daugybe, davė mums didelį menininką. Prieš 70 metų čia gimė Kipras Petrauskas.

Dzūkijos grožis nuo vaikystės dienų išug-

KIPRAS PETRAUSKAS

dė didelę K. Petrausko meilę gamtai. Negaliu pilnai išsivaizduoti mūsų didžiojo dainininko, operos scenos pažibos be gamtos prieglobsčio. Kipro mėgiamiausių liaudies dainų žodžiai,

kaip antai: "išgirdau, girdėjau girioj balselį, mislijau, dūmojau, — motulė šaukia" arba: "oi kas sodai, do sodeliai...", su tokia jaudinančia šiluma jo balse skambantieji, liudija, jog ir girios balselius ir sodus-sodelius yra jis begaliniai pamylėjęs.

Kipras Petrauskas gimė ir augo vargingoje šeimoje, tačiau nuo pat lopšio ji supo dainą ir muziką. Neabejotinos įtakos turėjo jam jo šeimos muzikalumas. Pats Kipras gerai prisimena, jog jo motina Juozapata turėjo gražų balsą ir apylinkėje buvo garsi dainininkė. Tėvas Jonas, 1863 metų valstiečių sukilimo dalyvis, buvo menininkas-dailidė. Gi pirmasis Kipro muzikos mokytojas — tai vyresnysis brolis Mikas — kompozitorius, žymus lietuvių profesionalinės muzikos veikėjas.

Graži, skambi dzūkų tarmė! Ja ir pats Kipras, jau subrendęs profesionalas dainininkas, dažnai mėgsta dainuoti dzūkų liaudies dainas.

14 metų amžiaus Kipras jau savarankiškai vargonininkauja, dainuodamas vaikišku balsu. Nuostabiu jo dainavimu ėmė žavėtis vis platesnės gyventojų apylinkės ir giesmininkas greitai pagarsėjo toli už savo apylinkės ribų.

1906 metų spalio 6 d. Vilniuje, dabartinės Valst. filharmonijos salėje, Kipras savo brolio Miko Petrausko operoje "Birutė" puikiai pasirodo solo partijoje. Tai jo pirmas viešas pasirodymas, tai jo pirmas žingsnis scenoje, kurioje jis vėliau laimėjo tiek daug didelių kūrybinių pergalių. Šioje operoje Kipras atkreipė į save lietuvių visuomenės dėmesį. Ir štai dainininkas išeina į platų menininko kelią — išvyksta Peterburgo konservatorijon.

1907 metais Kipras priimamas į Peterburgo konservatoriją, davusią pasauliui daug muzikos milžinų. Čia mūsų jaunas dainininkas ėmė sparčiai augti, auklėjamas rusų klasikinio meno tradicijų. Pats jubilatas su didele meile ir dėkingumu prisimena mokymosi Peterburgo konservatorijoje laikotarpį.

K. Petrausko vokalinis pedagogas buvo

prof. Gabelis, kuris greitu laiku savo gabiam mokiniui davė vokalinio meno pagrindus. Jau konservatorijos suole jaunas dainininkas paruošia eilę operos partijų. Sudainavęs Romeo partiją Guno operoje "Romeo ir Džiuljeta", konservatorijos studentas Kipras Petrauskas pradeda garsėti muzikaliniuose Peterburgo sluoksniuose. 1911 metais įvyko sėkmingas Kipro Petrausko debiutas Maskvos Didžiajame teatre. Po šio pasisekimo 1911—12 metų sezone jis pradeda savo profesionalę operos dainininko veiklą Peterburgo Marijos teatre, dabartiniame Leningrado Kirovo vardo akademiniam teatre. Taip viena iš pačių mėgiamiausių Kipro Petrausko partijų — Romeo — išvedė jį į artisto kelią.

Čia užsimezga Kipro Petrausko asmeniška pažintis su didžiaisiais vokalinio meno meistras — šaliapinu, Sobinovu, Neždanova ir kitais, iš kurių pavyzdžio jis mokėsi ir jų aplinkoje subrendo dideliu menininku. Artima asmeninė draugystė užsimezgė su F. I. Šaliapinu, su kuriuo kartu jis dainavo operose. Jo padedamas, K. Petrauskas išugdė savyje didžiai vertingas operos artisto savybes, sukūrė neužmirštamus sceninius vaizdus.

Lygiai, kaip K. Petrauskas nuoširdžiai mokėsi ir perėmė geriausias operinio meno tradicijas iš didžiųjų rusų operos korifėjų, lygiai taip pat savo ruožtu jubilatas, įkūręs lietuvių operą, buvo mūsų auklėtojas ir mokytojas. Jis augino mus rusų klasikinio meno pavyzdžiu. Aš pats asmeniškai nuo pirmųjų lietuvių operos teatro spektaklių esu patyręs daug jo nuoširdžios paramos ir pagalbos savo darbo kelyje. Mums, lietuvių operos teatro dainininkams, didelė laimė dirbti sekant K. Petrausko pavyzdžiu.

Pirmą kartą pamatyti K. Petrauską ir su juo susipažinti man teko Kaune 1920 m. Nuo tada didįjį mūsų dainininką pažinau iš arti.

Ypatingai didelis Kipro Petrausko nuopelnas lietuvių liaudžiai — tai lietuvių operos teatro įkūrimas, kuriame dainininkas iki šiol ištikimai dirba. Jam teisėtai priklauso lietuvių operos teatro tėvo vardas.

Operos teatro kūrimo laikotarpiu Kipras Petrauskas gyveno Kauno viešbutyje "Birutė". Į viešbutį lyg į štabą pas Kiprą susirinkdavom mes, jaunieji lietuvių menininkai, ir, jo entuziazmo pagauti, tarėmės dėl operos

teatro įkūrimo. Čia ateidavo kompozitoriai J. Tallat-Kelpša, Stasys Šimkus, rašytojas Binkis ir kiti. Aplink Kiprą Petrauską užvirė meninis gyvenimas. Čia gimė kompozitorių naujos dainos, kai kurie Binkio eilėraščiai. Čia mes pirmą kartą sudainayome kompozitorių parašytas dainas, ir K. Petrauskas duodavo naudingų nurodymų, kaip rašyti dainas, kad jos būtų patogios dainininkui dainuoti. Kipro Petrausko autoritetas buvo didelis.

Repetuojant operos atidarymui Verdi operą "Traviatą", mūsų "Alfredas" (šioje operoje Kipras Petrauskas atliko Alfredo vaidmenį) į pastatymą idėjo didžiausią darbo dalį. Jis ir režisavo, ir muzikalius tempus dirigentui nurodydavo — jo veikla buvo jaučia ma visur.

Aš pirmuosius savo vaidmenis operos teatro scenoje sukūriau K. Petrauskui režisuojant, jam padedant. Be jo vertingų patarimų mūsų operos teatre nėjo nė viena opera. Mes, operos artistai, išaugome jo įtakoje. Už visa tai turime būti dėkingi jubilatui. Be abejonės, realistiniai operos meno principai, K. Petrausko įgauti rusų operos scenoje, pirmoje eilėje šaliapino įtakoje, buvo teigiama ir labai svarbi jėga lietuvių operos teatro vystymuisi.

1923 metais man teko su jubilatu aplankyti Italiją. Buvome apsistoję Romoje, namuose ties miesto sodu. Tuomet, atsimenu, aš Kiprui pianinu akompanavau ir jis repetavo "Bohemos" ir "Toskos" kai kurias vietas su aukštom natom. Baigus jam dainuoti, mus nustebino didelis triukšmas už lango. Priėję prie lango, išvydome pilną sodą žmonių, kurie kėlė ovacijas mūsų dainininkui. Aiškiai buvo matyti, kokia žavėjanti jėga glūdi Kipro balse.

Savo aukštu menu K. Petrauskas garsėjo gastroliuodamas įvairiose šalyse. Jis dainavo Romoje, Berlyne, Leipcige, Miunchene, Barselonoje, Paryžiuje, Kanuose, Milano "La Skaloje", Pietų Amerikoje, Skandinavijoje, Olandijoje ir kitų teatrų scenose. Kai kurias savo gastroles jis su dideliu pasisekimu atlikdavo kartu su F. Šaliapinu.

Kipras Petrauskas paskyrė visą savo gyvenimą, savo didelį talentą numylėtajai liaudžiai. Partija ir Vyriausybė aukštai įvertino

jo nuopelnus. Jis — TSRS liaudies artistas, Stalininės premijos laureatas, profesorius, apdovanotas ordinais ir medaliais, jų tarpe — Lenino ordinu. Liaudis savo dainininką myli, jis du kartu išrenkamas deputatu į T. S. R. S. Aukščiausiąją Tarybą. Tarnaudamas savo liaudžiai, Kipras sulaukia pelnyto pagerbimo. Tarybinės santvarkos metais mūsų scenos meistras, būdamas jau senovo amžiaus, su nauja, jaunatviška energija darbuojasi keliant ir vystant mūsų teatro meną. Tarybų valdžia, tarybinės liaudies žygdarbiai įkvepia K. Petrauską naujiems darbams socialistinėse kultūros labui.

Stebėtis tenka neišsenkama jubilato kūrybine jėga. Jis yra sukūręs 68 operinius vaidmenis. Reikia suprasti, kiek daug jėgų ir darbo įdėta į šiuos vaidmenis.

Savo kūryboje labai daug dėmesio K. Petrauskas skyrė rusų klasikų operų vaidmenims. Juos jubilatas labai mėgsta. Griška Kuterma Rimskio-Korsakovo operoje “Pasakojimas apie Kitežo miestą” arba Germanas Čaikovskio operoje “Pikų dama,” arba visa

eilė kitų rusų genialių operų vaidmenų parodo su koku didžiuliu meistriškumu mūsų jubilatas užvaldo operos teatrų visuomenę.

Nemažai didelių kūrybinių pergalių jubilatas turi ir Vakarų klasikinėje operoje. Prisiminkime tik jo Radamesą Verdi operoje “Aida” arba “Rigoletto” operoje hercoga. Negaliu užmiršti ir “Lohengrino.” Otelo vaidmenyje pamatėme, kaip šis dainininkas stiprus savo dramatiškumu, kaip jis sugeba sukurti savitą, pasigėrėjimą sukelti, vaidmenį.

Laimingi yra teatro artistai savo tarpe turėdami tokio aukšto lygio menininką. Mokytis iš jo reikia. Nemaža mūsų operos jaunųjų dainininkų yra išugdyti ir išauklėti Kipro Petrausko — jautraus, didelio meninio patyrimo scenos meistro ir pedagogo.

Šio gražaus jubliejaus proga linkime jubilatui dar ilgų metų. Linkime visada būti kupinam kūrybinių jėgų ir savo didelį talentą ir patyrimą, kurį jis išugdė, gavęs iš liaudies, sėkmingai perduoti mūsų jaunimui — mūsų pamainai.

Lietuvos operos-baleto trisdešimtmetis

V. GRIVICKAS

1955 m. gruodžio 4 d. sukako 30 m., kai teatre scenoje buvo pastatytas pirmasis baleto spektaklis “Kopelija”. Šioji data skaitoma Lietuvos profesinio baleto atsiradimo data.

Baleto trupė susiformavo ne iš karto. Dar gerokai prieš premjeros “Kopelija” pastatymą prie operos teatro būrėsi šokėjų grupė. Nebūnant profesiniam baletmeisteriui baleto scenų parengimą operos spektakliui “Traviata” atliko K. Petrauskas. 1923 metais pradėjo dirbti O. Dubeneckienė — pirmoji teatro baletmeisterė. Tai ji organizavo pirmąją baleto studiją, kurioje ir buvo rengiami šokėjai. Šioje studijoje buvo išauginti pirmieji vadovaujantieji Lietuvos baleto artistai J. Jovaišaitė ir B. Kelbauskas.

Nuo pat pirmųjų savo atsiradimo dienų Lietuvos baletas buvo didžiai veikiamas rusų klasikinio baleto. Scenoje buvo pastatyti tokie kūriniai, kaip Čaikovskio “Miegančioji

gražuolė” ir “Gulbių ežeras”, Glazunovo “Raimonda”. Šis repertuaras taip pat išugdė visą tarybinio Lietuvos baleto vadovaujančių šokėjų kartą — J. Jovaišaitę, B. Kelbauską, M. Juozapaitę, P. Baravyką, H. Jagminą, V. Germanavičių, A. Gaidukaitę, M. Sarnauskaitę, M. Stonytę, S. Dautartą ir kitus.

Tačiau buržuazijos valdymo Lietuvoje metais Vakarų teatro dekadentinis, beidėjinis menas kenksmingai veikė į ką tik atsiradusį Lietuvos baletą, juo labiau, kad buržuaziniai šalies vadeivos visaip skiepijo pakrikusias Vakarų “tradicijas”. Štai kodėl buržuazinėje Lietuvoje per visą baleto gyvavimo laiką nebuvo sukurtas nė vienas pilnavertis nacionalinis spektaklis ir vargais negalais buvo pastatyta keletas trumpų (vieno-dvieju vaizdų) lietuvių kompozitorių kūrinių: Karnavičiaus — “Lietuviškoji rapsodija”, Gruodžio — “Juratė ir Kastytis” ir Dvariono — “Piršlybos”.

Šie pastatymai, arba, tiksliau, baletiniai etiudai faktinai praverio, nes baletmeisteriai, vadovaudamiesi formalistinio meno principais, nutolo nuo kompozitorių sumanymų. Baletu spektakliuose, ypač "Piršlybose", personažai, tautinių šokių forma ir turinys buvo labai iškraipyti, žiūrovui, iš esmės, buvo rodoma parodija į liaudies meną.

Tokioms sąlygoms esant baletui pradėjo vadovauti B. Kelbauskas. Jis savo kūrybinį kelią pradėjo atkakliai ieškodamas tikrąjį kelią. 1939 metais jis išvyksta į Tarybų Sąjungą siekdamas susipažinti su pažangiausio pasaulyje tarybinio baletu pasiekimais. Tarybinio baletu meno meistrai šiltai sutiko Lietuvos baletmeisterį, noriai perteikė jam savo patyrimą, teikė didelę pagalbą. Šios kelionės išdavoje Lietuvos teatro scenoje buvo pastatyti tokie tarybinio baletu perlai, kaip Asajevo "Kaukazo belaisvis" ir "Bachčisarajaus fontanas". Šie pastatymai sudaro naują baletu trupės kūrybinės veiklos raidą. Su šiais baletu spektakliais Lietuvos baletas tvirtai pasuko realizmo keliu.

Bet tik įsikūrus tarybų valdžiai Lietuvos profesinis baletas pasiekė tikro suklestėjimo. Dar 1940 metais — pirmaisiais tarybų valdžios metais — baletu trupė, vadovaujama B. Kelbausko, pastatė Gliero baletą "Raudonoji aguona".

Ypatingai audringai vystosi tarybinis Lietuvos baletas pokariniu laikotarpiu, nepaisant to, kad fašistinės okupacijos metais trupė turėjo didelių nuostolių: ji neteko dviejų trečdalių savo šokėjų.

Vyriausybė didžiai susirūpino baletu meno pakėlimu Tarybų Lietuvoje. Prie Vilniaus dešimtmetės muzikos mokyklos buvo įsteigta baletu studija ir dabar beveik visas jos vyriausias kursas pasiūstas į Leningrado choreografijos mokyklą baigti savo baletinį išsilavinimą. Leningrade savo meistriškumą tobulino G. Sabaliauskaitė, Leningrado teatruose mokėsi mūsų baletu solistai H. Kunavičius ir T. Sventickaitė. Aš pats turėjau laimę įsisavinti baletmeisterio meną Maskvoje.

Didelę pagalbą Lietuvos artistams teikia įžymūs tarybinio meno meistrai ir pirmoje eilėje mūsų draugai rusai. Taip, 1948 metais vadovaujantis Leningrado baletmeisteris

F. Lopuchovas Lietuvos scenoje atnaujino "Gulbių ežero" pastatymą. 1950 metais M. Satunovskis pastatė baletą "Laurensija", o metams pralinkus M. Moisiejėvas kartu su K. Salnikova pastatė baletą "Raimonda", o kiek vėliau — baletą "Daktaras Aiskauda". Kiekvienas iš šių pastatymų padėjo kolektyvui išeiti didelę kūrybinio augimo mokyklą. Trupei daug padėjo ir TSRS Didžiojo teatro baletmeisteris A. Mesereris.

Visa tai padėjo išugdyti tokius talentingus mūsų trupės artistus, kaip H. Banys, R. Janavičiūtė, L. Ruzgaitė, R. Grigorovaitė, A. Tamulevičiūtė, I. Kalvaitytė, L. Šveikauskaitė, Z. Jamontas, V. Sauleika, R. Jomantaitė, H. Kunavičius ir daugelis kitų.

Lietuvos teatro scenoje pasirodė pirmieji nacionaliniai baletu kūriniai. Taip, B. Kelbauskas pastatė J. Pakalnio baletą "Sužadėtinė".

Didelį kūrybinį kolektyvo pakilimą sukėlė pasirengimas lietuvių literatūros ir meno dekadai Maskvoje. Būtent šiuo laikotarpiu kompozitorius J. Juzeliūnas sukūrė pirmąjį tarybinį lietuviškąjį baletą "Ant marių kranto", kurį pastatyti buvo patikėta man. Kompozitoriaus glaudus bendradarbiavimas su šokėjais, dirigentu R. Geniušu, dailininkais N. Surkevičiu ir J. Janku baigėsi sėkme.

Gyvenimą teigiantis baletas "Ant marių kranto", kupinas liaudies šokiais, pasakojantis apie Lietuvos žvejų gyvenimą, apie Tarybų Lietuvos darbo žmonių patriotizmą, dabar yra žinomas toli už respublikos ribų. Šis baletas pastatytas Rygoje, šiuo metu repetuojamas Lvoje ir kituose šalies miestuose.

Vyriausybė aukštai įvertino kūrybinius kolektyvo laimėjimus. M. Juozapaitytei ir B. Kelbauskui suteikti Lietuvos TSR liaudies artisto garbės vardai, J. Jovaišaitėi, G. Sabaliauskaitei, P. Baravykui, H. Kunavičiui, T. Sventickaitei, H. Baniui suteikti respublikos nusipelnusio artisto vardai, daugelis artistų apdovanoti TSRS ordiniais ir medaliais.

Per laiką, pralinkusį po dekadą Maskvoje, mes pastatėme naujoje redakcijoje Minkuso baletą "Don Kichotas", Čaikovskio — "Miegančiąją gražuolę". Atliekami darbai naujiems lietuviškiems tarybiniam baletu spektakliams sukurti.

Poetė Valerija Valsiūnienė

JONAS ŠIMKUS

Visiškai netikėtai, pačiame savo kūrybinių jėgų brandume, kupina naujų literatūrinio darbo sumanymų, iš gyvenimo pasitraukė įžymi lietuvių tarybinė poetė Valerija Valsiūnienė. Pokarinio meto lietuvių tarybinės poezijos raidoje jai priklauso reikšminga vieta.

Poetės kelias į gyvenimą ir literatūrą būdingas daugeliui dvidešimtojo amžiaus lietuvių rašytojų. Tai sunkus ir vargingas kelias žmogaus, nepaprastai troškusio šviesos ir laimės sau ir savo liaudžiai.

VALERIJA VALSIŪNIENĖ

Kai kaltūnuoton dirvon nukrinta net labai geras grūdas, ne visada jis suranda jėgų pralenkti varputį ir usnis, kad pasiektų saulę. Tik didžiausių pastangų dėka jis nugali savo augimo sunkumus, tam išėikvodamas geriausias jėgas.

Valerija Liaudanskaitė-Valsiūnienė gimė 1907 m. Panevėžio apskrityje, Krekenavos valsčiuje, Židelių kaime vargingo darbo valstiečio šeimoje. Būsimosios poetės tėvas Julius Liaudanskis kaip tik tuo metu atliko būtinąją karo tarnybą ir buvo Tbilisyje. Nuo pat pirmųjų jaunystės dienų rūsti gyvenimo tikrovė pasitiko mergaitę. Po dvejų metų (1909), Liaudanskiui baigiant karo tarnybą, Valerijos motina persikelia į Liepoją, dirba bet kurį pasitaikiusį darbą, iki sugrįžta vyras. Bet tėvo grįžimas nedaug gerovių teatnešė Liaudanskių šeimai. Dirbdamas paprasto juodadarbio (dažniausiai kroviko) darbą, vos vos teįstengė išmaitinti savo gausėjančią šeimą. Padėtis dar labiau pasunkėjo dėl to, kad nuo 1910 metų Valerijos motina nuolat sirgo ir negalėjo dirbti jokio darbo.

Prasidėjus pirmam pasauliniam karui, Julius Liaudanskis mobilizuojamas armijon, patenka vokiečių nelaisvėn ir iš ten grįžta tik 1919 metais. Tuo būdu Valerija, jos sesuo ir brolis, netekę tėvų globos, atsiduria našlaičių namuose iki tėvo grįžimo. 1918 m. Valerija ima mokytis Liepojos lietuvių pradinėje mokykloje. 1920 m. Liaudanskių šeima grįžta į Lietuvą ir iki 1924 m. gyvena Radviliškyje, o vėliau Šiauliuose, kur Julius Liaudanskis dirba geležinkelių depo šaltkalviu. Jau 1923 m. Valerija išlaiko egzaminus į šiaulių mokytojų seminarijos pirmąjį kursą, bet dėl sunkių gyvenimo sąlygų negali normaliai mokytis.

Būdama trečiame seminarijos kurse ji išteka ir mokytojų seminariją baigia tik 1930 m. Telšiuose. Nuo to laiko Valerija Valsiūnienė beveik ištisą dešimtį metų (iki 1941 m.) dirba mokytojos darbą įvairiose šiaulių apskrities mokyklose ir pačiame šiaulių mieste.

Dar mokytojų seminarijoje besimokindama Valerija ima bandyti savo poetinius gabumus, bet nepakankamas literatūrinis pasiruošimas, nepalankios sąlygos jaunoms literatinėms jėgoms augti, ilgokai uždelsia poetės brendimą. Tik 1938 m. pasirodo pirmasis

eilėraščių vaikams rinkinys "Tėviškėlė, tu graži", 1940 m. išeina eiliuota pasaka "Gintaro lazdelė".

Bet šie pirmieji poetės kūriniai, parašyti neigudusia ranka, nesusilaukia didesnio skaitytųjų dėmesio, o pati autorė lieka nepastebėta.

Didžiojo karo metu Valerija Valsiūnienė tęsia mokytojos darbą toli nuo gimtojo krašto, Udmurtijos ATSR, Debiosų vaikų namuose, kur buvo sutelkti karo pradžioje iš Tarybų Lietuvos evakuotieji vaikai. Žymūs karo meto sunkumai, nepalankios gyvenimo sąlygos ne tik nesumenkina pradedančios poetės kūrybinės veiklos, bet, priešingai, — suaktyvina ją. Ji rašo ir skaito eilėraščius savo mokiniams ir auklėtiniams. Jos kūriniai vis dažniau ima rodytis lietuviškoje periodinėje spaudoje. Išgirdusi skaudžią žinią, kad hitleriniai fašistai nužudė didvyrišką lietuvių tautos mergaitę Marytę Melnikaitę, poetė parašo pirmą savo stambesnę tarybinio periodo kūrinį-poemą "Daina apie narsią mergaitę", kuri atskira knyga išleidžiama 1946 metais Grožinės literatūros leidyklos. Šį kartą poema pavadinama "Daina apie Marytę Melnikaitę".

1945 m. grįžusi į Tarybų Lietuvą, V. Valsiūnienė apsigyvena Vilniuje, priimama Lietuvos tarybinių rašytojų sąjungon nariu ir aktyviai įsijungia ne tik į kūrybinę, bet ir visuomeninę veiklą. Dvejatą metų ji dirba Rašytojų klubo Vilniuje vedėja, o nuo 1948 m. iki antrojo Lietuvos tarybinių rašytojų suvažiavimo (1954 m. spalio mėn.) — Rašytojų sąjungos literatūrinio konsultantu poezijos klausimais. Ne tik rašydama poetinius kūrinius, bet nuolat dirbdama ir vaikų literatūros kūrimo darbą, poetė daugiau kaip penkerius metus vadovauja vaikų literatūros sekcijai, gana žymiai suaktyvindama šio žanro rašytojų veiklą. Nevengdama jokių sunkumų, ypač pirmaisiais pokario metais, poetė labai gausiai dalyvauja literatūros vakaruose mokyklose, fabrikuose ir kolūkiuose, prisideda prie jaunų pradedančių rašytojų iškėlimo ir ugdymo. V. Valsiūnienė dalyvauja 1948 ir 1954 metų lietuvių literatūros dekadose Maskvoje, užmezga širdingos draugystės ryšius su visa eile rusų ir kitų tautų tarybinių rašytojų.

Didelį ir svarbų visuomeninį darbą V. Valsiūnienė dirba kaip Vilniaus miesto darbo žmonių deputatų tarybos narys, kuriuo ji buvo išrenkama nuo 1948 metų iš eilės tris kartus. Už nuopelnus lietuvių tarybinei literatūrai ji buvo apdovanota Darbo Raudonosios Vėliavos, Garbės ženkle ordinais ir medaliu Už šaunų darbą Didžiajame Tėvynės kare.

Valerijos Valsiūnienės poetinis talentas, kaip sakėme, rimčiau ėmė augti ir vystytis tik tarybinio gyvenimo sąlygomis, ypatingai po to, kai poetė grįžo į gimtąjį kraštą. Tokie istorinės reikšmės įvykiai, kaip Tarybų Lietuvos išvadavimas, Tarybų Šalies pergalė prieš fašistinę Vokietiją, grįžimas į gimtąjį kraštą, didžios to krašto darbo žmonių pastangos atstatyti sugriautus miestus ir kaimus, kitų tarybinių tautų, ir pirmiausia broliškosios rusų tautos, parama Lietuvai — visa tai žadino poetės meilę tarybinėms tautoms, Lietuvos liaudžiai. Ji gerai prisiminė savo skurdžią praeitį, per didelį vargą įgytą vidurinį mokslą, pirmuosius, mažai sėkmingus žingsnius į literatūrą. Visa tai palyginama su naujo, tarybinio gyvenimo tikrove, ji nuoširdžiai džiaugėsi naujo pranašumu prieš seną, matė ir tvirtai tikėjo teisingumu naujo kelio, kuriuo eina Tarybų Lietuva kartu su visomis tarybinėmis respublikomis. Poetė prisimena motulės lopšinę:

— *Palauk, ateis šviesi diena, —
Motulė sakė vis.*

Motulės žodžiai išsipildė. Tos šviesios dienos apdavinimas, kova už jos įamžinimą, — tai V. Valsiūnienės literatūrinės kūrybos turinys. Besivystančio tarybinio gyvenimo veikiamą, poetė džiaugėsi ir didžiavosi naujais žmonėmis, rodė jų puikiąsias ypatybes, komunistinės moralės pranašumą ir kartu su tuo negailestingai smogė visam tam, kas supuvo, bet dar stengiasi nepasitraukti iš gyvenimo, kliūdo jam.

Pokariniai metai turėjo savo žymius sunkumus, bet kartu su tuo pasižymėjo dideliu patriotiniu pakilimu ir žymiais mūsų darbo žmonių laimėjimais. Aštrioje klasių kovoje, nugalint seno liekanas, formavosi naujas mūsų žmogus. Partija paragino mūsų rašytojus savo kūriniais atspindėti naujojo gyvenimo reiškinius, prisidėti prie naujosios visuomenės formavimo. Valerija Valsiūnienė stovėjo

tų mūsų rašytojų gretose, kurie ėmėsi aktualių temų, kalbėjo visu balsu, nekreipdami dėmesio į visokius sąmoningų ir nesąmoningų tylenių priekaištus.

Svarbų darbo barą V. Valsiūnienė išvarė ir poezijos vaikams žanre. Ne tik norėdama prisidėti prie literatūros vaikams pagausinimo, bet ir turėdama aiškius tam gabumus, ji parašė didelį pluoštą eilėraščių ir poemėlių, kurios susilaukė pelnyto jaunųjų skaitytojų susidomėjimo. Poemėlės "Ramutis nedidutis", "Pionierių traukinys", "Mažoji kolūkietė", "Martytės nuotykių", rinkinys "Mergaitė iš Nemuno krašto" — toli gražu neišsemia viso poetės šio žanro darbų sąrašo. Ir čia, kaip ir kitoje savo kūryboje, V. Valsiūnienė stengėsi populiariai, vaikams suprantamais vaizdais žadinti jaunesiems skaitytojams tarybinio patriotizmo, savo gimtojo krašto meilę, ugdyti komunistinę moralę.

Valerija Valsiūnienė paskutiniaisiais savo gyvenimo metais susidomėjo ir kitais literatūros žanrais. Ypač jos dėmesį patraukė mūsų rašytojams visiškai naujas kino dramaturgijos žanras. Su įkarščiu ji ėmėsi bandyti savo jėgas naujame žanre ir parašė kinoscenarijų "Gražina". Čia ji parodė aukštuosius mokslus einančios mūsų jaunosios kartos tarpusavio santykius, ideologinę kovą, aštriai demaskavo senosios ideologijos liekanas mokykloje ir už jos ribų. Kino scenarijus buvo išspausdintas lietuviškai ir rusiškai, o šiuo metu ruošiamasi pagal jį statyti filmą. Išspausdintas literatūrinis kino scenarijus susilaukė nemaža kritinių pastabų ir autorės paskiau buvo gana kruopščiai perdirbtas.

V. Valsiūnienė buvo pradėjusi dirbti ir prozos žanre. Ji parašė stambią apysaką "Keliai keleliai" iš einančio aukštąjį mokslą Lietuvos jaunimo gyvenimo, kurioje žymiai plačiau ir išsamiau pavaizdavo tai, ką paliečia ir kino scenarijuje. Apysaką išleidžia Grožinės literatūros leidykla.

Jeigu neskaitysime kai kurių nežymių literatūros darbų, parašytų prieš karą ir pokario metu, Valerija Valsiūnienė mūsų tarybinėje literatūroje reikšėsi tik dešimtį metų. Jau vien apgraibinis jos darbų išvardijimas liudija, kad rašytoja dirbo ne tik iš širdies, bet ir iš peties. Kūrybos darban ji įdėjo vi-

są savo jausmą ir sugebėjimus, kai kada bandydama net pralenkti pati save, teisingiau pasakius, per trumpą laiką sukurti tai, kas ir iš žymiai didesnio talento reikalauja ilgesnio laiko. Poetė skubėdama turėjo pačius tauriausius troškimus: savo kūriniais teigiamai veikti žmonių sąmonę, ugdyti jų tarybinį patriotizmą, propaguoti tautų draugystę ir taiką visame pasauly, kovoti su kai kuriomis praeities liekanomis žmonių sąmonėje, padėti mūsų partijai reikšmingiausiam komunistinės visuomenės formavimo darbe.

Visos šios teigiamos ypatybės pasilieka mums kaip gražus ir sektinas pavyzdys. Niekad jų nepamiršime. Daugelyje jos darbų šie tauriausi siekimai talentingai išaugo į savitus, aukšto idėjinio-meninio lygio kūrinius ir pasilieka kaip mūsų literatūros vertingas turtas.

Dar taip neseniai matėme poetę sveiką ir linksmą, planuojančią naujus kūrinius, svajojančią apie dar didesnius rašytojinio darbo žygius.

Viskas nutrūko ir pasibaigė.

Daug, labai daug vietos savo kūryboje Valerija Valsiūnienė paskyrė Lietuvos paprastai moteriai, jos tauriausioms ypatybėms, jos karžygiškumui ir ryžtui, patriotizmui ir meilei žmogui apdainuoti. Gausiame savo sukurtų ir apdainuotų moterų herojų būryje — nepamirštamas pačios kūrėjos-poetės Valerijos Valsiūnienės paveikslas.

Jos darbas paliko svarbius pėdsakus. Nuo jų gyvenime šviesiau. Kur pajėgė, — buvo akmeniu mūsų naujo gyvenimo statyboje. Kur jėgos neišnešė, džiaugėsi galinti būti smiltele prie kietojo mūsų visuomenės pastato mūro. Tai brangios, humaniškos mūsų tarybinio žmogaus ypatybės.

SMEGENYS IR KRAUJO SUKREKĖJIMAS

Neretas atsitikimas, kad žmogų užmuša staigus smegenyse kraujo sukrekėjimas. Gydytojai Milikan ir Siekert pasiskelbė pradėję vartoti naujus vaistus gydymui tokių ligonių. Šitie vaistai pastoja kelią kraujo krekėjimui ir tuomi padeda žmogui pergyventi smegenų smūgį. Sakoma, kad tokio vaisto pagaminimas turės didelės svarbos mediciniame moksle.

Senas smuikininkas

VL. MOZŪRIŪNAS

Pirmai rasai ant pievų krentant,
Šlamant vinkšnomis senam sode,
Ant Prapunto ežero kranto
Mane šaukė smuiko rauda.

Ji dejavo, kažin ko skundės,
Tartum paukštė skriausta visų,
Arba vėlei atgimus gundė
Linksmu šokių, šviesiu balsu.

Smuiką seną senukas virkdė —
Baltas, baltas kaip obelis,
Ir kažin ko vis klausė širdį
Nerašyta daina tyli.

Klausės senio ratu sustoję
Statūs vyrai, kaip ažuolai,
Ką nublukęs smuikas vaitojo
Čia po vinkšnom sode vėlai.

O senukas vis grojo tyliai
Žvaigždėms mirgant aukštam skliaute
Kvietė, šaukė Prapuntą gilų
Atsiliepti dainai krante.

Šaukė savo jaunystę žalia,
Gelsvą kasą, melsvas akis.
Ak, kaip šoko ji po berželiais...
Vien tik smuikas jam apsakys.

O paskui, kai lydėjo karštą,
Kokia buvo smiltis šalta.
Tai tada, tai tada pabarstė
Plaukus juodus šarma balta.

Slinko metai. Dėl kąsnio duonos
Verkė smuiko aukšta gaida.
Augo kitos darže aguonos
Ir kitoms jis grojo tada.

Vežė kraitį raštuotos skrynios,
Žvengė žirgas svečiam kieme.
Jam stiklelį karčios degtinės
Tiesė svotas ranka ramia.

Ak, kaip tąkart norėjos smuiką
Trenkt į žemę, sumint, sutrypt —
Liktų dienos — skeveldros smulkios,
Ką be smuiko jis veiktų ryt.

Daug atgrojo šaunių vestuvių,
Galva linko kasmet žemiau.
Buvo dainos ir šokiai buvo,
Tik jo stygos verkė dažniau.

Gal jo smuikas dabar pagrotų
Liksmą dainą, pilną ugnies.
Nebeklauso ranka gyslota,
Rambūs pirštai neišsities.

Man taip skaudžiai suspaudė širdį
Nerašyta daina tyli,
Besiklausant, kaip smuiką virkdė
Senis baltas kaip obelis.

Ir mačiau aš kasas ir lūpas
Tos, kur buvo kadais gyva,
O už vinkšnų Prapuntas supos,
Kažkur krito žvaigždė melsva.

* * *

Kai nēr vieno debesėlio
Ant šviesiai mėlyno dangaus,
Tik kregždės lekiantis šešėlis
Nežymiai veidą tau užgaus.

Jis, nepalikęs nė taškėlio,
Kartu su paukščiu greit nulėks.
Bet jei dėmė širdin ras kelią,
Ji neišnyks — širdy gulės.

Poilsis

Aš išsitiesiu jaunas ir galingas,
Klausaus plakimo neramaus širdies.
Lai poilsis gaivus ir stebuklingas
Manaisiais sąnariais tekės.

O poilsio tyli šventa minutė,
Sulipdė nuovargis miegu akis.
Kaip gera tavyje nors taip trumpai pabūti,
Iki aušroj išblės juoda naktis.

Paskui vėl darbas, vėl pušis skarota
Klausysis piūklo muzikos švelnios,
O tvirtos rankos trauks vėl piūklo kotą
Ir Kraujas, raumenys jauni dainuos.

Petras Gaulė

Didysis liaudies dainius

V. SIRIJOS GIRA

Didysis dainius Adomas Mickevičius, kurio mirties 100-to metų sukaktį minime, yra vienas pačių didžiausių pasaulyje poetų. Mickevičius brangus visai pažangiajai žmonijai.

Adomas Mickevičius yra labai artimas ir brangus Lietuvai, lietuvių liaudžiai. Jis gyveno Lietuvoje, jis savo kūrybai temas ir siužetus ėmė iš Lietuvos praeities, iš lietuvių liaudies kūrybos. Savo genijum Adomas Mickevičius darė ir daro didelę įtaką lietuvių literatūrai; jo poezija įaugo ir į lietuvių li-

ADOMAS MICKEVIČIUS

teratūra. Patys įymiausieji praeities lietuvių poetai, kaip A. Baranauskas, J. Maironis, yra patyrę gaivinančią jo kūrybos jėgą. Susidomėjimas Ad. Mickevičiaus kūryba, jo kūrinių vertimai į lietuvių kalbą jau žinomi nuo 1822 m.

Didelį atgarsį Ad. Mickevičius yra sukėles lietuvių tarybinėje literatūroje. Tarybinės santvarkos metais gausiai leidžiami jo kūrinių vertimai į lietuvių kalbą. Ad. Mickevičius — didysis lenkų poetas — brangus tary-

binei lietuvių literatūrai, Tarybų Lietuvos darbo žmonėms.

Adomo Mickevičiaus vaikystė bėgo liaudies tarpe. Su baudžiavinių valstiečių ir nuskurdusių šlėktų vaikais lankydavosi jis kaimų trobose, klausydamas ir vestuvinių dainų, ir pakasynų giesmių. Baltarusių ir lietuvių folkloras buvo nuolatinis būsimąjo poeto paldovas.

Baigęs Naugarduke vienuolyno mokyklą, Mickevičius vyksta į Vilnių: jam pavyko gauti teisę nemokamai studijuoti Vilniaus universitete.

Vilniaus universitetas buvo tuo metu toli išgarsėjęs už savo krašto ribų. Profesorių tarpe buvo žymūs ir pažangūs to meto mok-clininkai.

Esant pažangioms nuotaikoms profesūros tarpe, susikuria ir studentų tarpe filomatų draugija. Kuklūs iš pradžių filomatų tikslai: lavintis, šviesti liaudį. Negausus jų būrelis: keliolika žmonių... Mickevičius, vienas iš draugijos steigėjų, trokšta masinės jaunimo organizacijos su žymiai kovingesniais, patriotiškais įstatais. Kiek vėliau filomatai stoja masinės filaretų ("doros mylėtojų") draugijos priešaky. Filaretai — slapta organizacija, šaukianti į kovą prieš carizmą, palaikanti ryšius su rusų revoliucionieriais — būsimaisiais dekabristais; kontaktas tarp rusų ir lenkų revoliucionierių buvo užmegztas 1823 m.

Mickevičius, baigęs studijas, 1819 m. išvyksta į Kauną. Kauniškis periodas suvaidino Mickevičiaus gyvenime didžiulį vaidmenį.

Čia įvyksta griežtas posūkis Mickevičiaus kūryboje. 1820 m. pabaigoje nusiunčia poetas savo draugams filomatams "Odę jaunystei". Šis kūrinys, iš pradžių nesuprastas net kai kurių artimiausių Mickevičiaus draugų, greitai paplinta po visą Lietuvą ir Lenkiją. Septynerius metus "Odę jaunystei" keliauja jaunimo tarpe, perrašinėjama ranka, tik po to ji atspausdinama. Odėje poetas kviečia ko-

voti už laisvės aušrą, ragina kovoti jėga.

1822 m. pasirodė pirmoji Mickevičiaus knyga „Baladės ir romansai“. Žmonės ją pirko ir skaitė. Skaitė ir žavėjosi!

Baladės buvo liaudiškos! Jos buvo liaudiškos tiek savo tematika (liaudies padavimai), tiek savo dainingumu, tiek sodria liaudies kalba.

Greitai Mickevičius parašo „Gražiną“ ir „Vėlinės“ (II IV dalis).

„Gražinojė“, panaudodamas Lietuvos istorijos motyvus, poetas skelbia, kad tėvynės meilė — tai aukščiausias moralės dėsniš.

„Vėlinės“ — draminė poema, smerkianti socialinę nelygybę, vaizduojanti baudžiamos žvėriškumus. II-joje dalyje, pagrįstoje baltarusių ir lietuvių liaudies motyvais, vaizduojami valstiečiai, teisią mirusį poną. Mickevičius negalėjo parodyti gyvojo pono teismo, tačiau šioje alegorijoje jis ponus perspėja. „Kas nė karto nebuvo žmogum, tam žmogus nieko nepadės“, — toks yra šios „Vėlinių“ dalies pagrindinis motyvas. Poemos IV-oje dalyje vaizduojamas neturtingo vienišo jaunuolio likimas egoizmo kupiname pasaulyje, kur valdo titulai ir auksas.

Tuo metu visa Europa virte virė kaip katilas. Rusijos, Prūsijos ir Austrijos monarchai, nugalėję Napoleono imperiją, sudarė vadinamąją „šventąją santarvę“. Liaudis atsakė į despotišką ir reakcingą režimą maištais ir revoliucijomis. Bręsta dekabristų sukilimas Rusijoje. Ispanijoje liaudis ginklu kovoja už konstituciją, iš Portugalijos vežama anglų kariuomenė, kyla revoliucija Sicilijoje, Neapolyje...

Vilniuje filaretai, palaikydami ryšį su rusų revoliucionieriais, rengia šamokslą prieš carinį režimą. Šamokslas susekamas, visa eilė filaretų ir jų vadovų — filomatų suimama. Mickevičius taip pat patenka į kalėjimą. Po pusės metų paleidžiamas ir su eile kitų draugų ištremiamas.

Atvykęs į Peterburgą, Mickevičius tuoj užmezga ryšius su būsimuoju sukilimo vadovais — Ryliejevu, Bestuževu ir kitais. Kai Mickevičius gavo valdžios įsakymą vykti gyventi Odeson, Ryliejevąs parašė tokį rekomendacinį laiškuotį savo bičiuliui poetui Tumanskiui: „Pamilk Mickevičių ir jo draugus, Malevskį ir Ježovskį: geri tai ir mielį vyrukai. Paga-

liau ką čia ir berašyti: pagal jausmą ir minčių eigą jie jau mūsų draugai, o Mickevičius, be to, dar poetas — savo tautos numylėtinis.“

Kultūrinis Rusijos gyvenimas padarė Mickevičiui giliausią išpūdį. Štai ką parašė Mickevičius laiške savo draugui Odyniecui: „Atsilikome literatūroje ištisą amžių. Čia kiekvienas naujas Gėtės eilėraštis sukelia visuotinį entuziazmą, tuoj verčiamas ir komentuojamas. Kiekvienas Valterio Skoto romanas tuoj apyvartoje, kiekvienas naujas filosofinis veikalas jau yra knygyne. O pas mus? Garbingasis Dmochovskis laiko Kozmiano „Georgikas“ lenkų poezijos idealu“.

Poetas iškeliauja į Krymą. Kelionės išdavoje — eilė sonetų, žinomų „Krymo sonetų“ vardu. Buvo jie išspausdinti (kartu su Odesos „erotiniais sonetais“) — lenkų kalba — Maskvoje, 1826 m., universiteto spaustuvėje.

„Krymo sonetai“ — tai naujas, didžiulės reikšmės posūkis poeto kūryboje. Poetas iš fantastinio pasaulio („Vėlinės“) grįžta į realųjį pasaulį. Ir tas realusis pasaulis sutviska naujuose Mickevičiaus sonetuose nepaprastu grožiu! Gamtos didybę poetas supina su savo išgyvenimais, prisimena gimtinę, suteikia eilėraščiui gilų turinį. Štai, jis vaizduoja valdovų rūmų griuvėsius, ir mės girdime, kad tai išpėjimas carui, monarchams. žiūrėkit, kuo pavirtė buvusioji valdovo galybė...

Rusijoje „Krymo sonetai“ buvo sutikti su didžiausiu entuziazmu.

Valdžia liepė Mickevičiui iš Odesos išsikraustyti ir leido apsigyventi Maskvoje. Atvykęs į Maskvą, Mickevičius sužino apie sužlugusį gruodžio sukilimą, apie Ryliejevo mirtį ant kartuvių, apie žiaurų Bestuževo, sukaustyto grandinėmis, likimą... Tos žinios sukrėtė Mickevičių. Jiems jis vėliau paskyrė savo eilėrašti „Draugams rusams“. Juos jis minėjo III-oje „Vėlinių“ dalyje.

Maskvoje Mickevičių rusų inteligentija priima išskėstomis rankomis. Mickevičius čia susipažįsta ir susidraugauja su didžiuoju Puškinu. Toji draugystė atsispindi ir garsiajame Puškino eilėraštyje, skirtame Adomui Mickevičiui, ir abipusiai daromuose eilėraščių vertimuose, ir Mickevičiaus straipsnyje, vėliau, Mickevičiui išvykus iš Rusijos, kai jį pasiekė šurpi žinia apie Puškino mirtį.

“Kulka, pataikiusi į Puškiną, sudavė baisų smūgį Rusijos protams”, — pasakė sukrėstas Mickevičius Paryžiaus laikraštyje. Ir — tame pat straipsnyje — Mickevičius tęsia: “Jokiai šaliai nėra skirta, kad joje daugiau negu vieną kartą galėtų pasirodyti žmogus su gabumais tokio aukšto laipsnio ir taip skirtingais, kurie, atrodytų, vienas kitą paprastai eliminuoja. Puškinas, kurio poetinį talentą skaitytojai garbino, stebino klausytojus savo proto gyvumu, aiškumu ir švelnumu. Jis turėjo nepaprastą atmintį, tvirtą nuomonę ir puikų skonį. Klausant, kaip jis protauja užsienio ar savojo krašto politikos klausimais, pamanytum, kad tai vyras, pražilęs tarp visuomeninių reikalų ir skaitęs kasdien visų parlamentų ataskaitas.”

Maskvoje Mickevičius sukuria “Konradą Valenrodą”, poemą, vaizduojančią tragediją didvyrio, kovojančio be savo tautos paramos. Šioje poemoje matome taip pat kūrybinę poeto evoliuciją: “Vėlinių” IV-oje dalyje vaizduojamas vienišas maištautojas, liekās pasyviu liaudies draugu, o Konradas Valenrodas jau aktyvus maištininkas. Tačiau nesiremia jis savo tauta, kaip nesirēmė ja dekabristai — kilnūs bajorai ir svajotojai, — o kova be perspektyvų — beviltiška kova. Buvo “Konrade Valenrode” ir kita potekstė: kovoti visomis priemonėmis su carizmu. 1829 m. pavasarį Mickevičius palieka Peterburgą.

Baigiasi poeto gyvenimo Rusijoje periodas, kurį garsusis lenkų kritikas Boy-Želenskis apibūdino kaip patį laimingąjį įvykį Mickevičiaus gyvenime. Kritikas priduria, kad Mickevičius Rusijoje “buvo priimtas kaip lygus į didžiųjų tarpą, vainikuojamas, pageriamas...”.

Prasideda audringas, kupinas kovų, nesėkmių, kūrybinių laimėjimų ir blaškymosi poeto emigracinis gyvenimo periodas. Vokietija, Italija, Šveicarija, Prancūzija — kur tik likimas nesvaido didžiojo poeto! Emigracijoje susipažįsta Mickevičius su Gėte, pergyvena Lenkijos 1831 m. sukilimo žlugimą; Paryžiuje jis redaguoja laikraštį “Lenkų pilgimas”, skelbdamas baudžiamos likvidavimo būtinumą; dėsto slavų literatūrą Paryžiuje;

įpuola į misticizmą, įstojęs į šarlatano Tovianskio sektą; vėl atsipeikėja iš misticizmo slogučio ir, suorganizavęs lenkų legioną, kovoja Italijoje prieš austrus, už Italijos laisvę! Pagaliau 1849 m. Mickevičius Paryžiuje įsteigia laikraštį prancūzų kalba. Tai — “Tautų tribūna”.

Emigracijoje Mickevičius parašė “Vėlinių” III dalį ir realistinės poezijos šedevrą “Poną Tada”. “Vėlinėse” poetas demaskuoja niekšišką lenkų aristokratiją, vaizduoja pasiaukojančią Vilniaus ir Varšuvos revoliucinio jaunimo kovą, lenkų patriotų ryšį su dekabristais. Jaunimo kovas vaizduodamas realistišku poezijos metodu, Mickevičius darosi mistikas ten, kur nagrinėja sukilimo žlugimo priežastis, kur regi savo tautos ateitį. Poemoje Mickevičius puola carizmą, įamžindamas kartu dekabristų atmintį, užjausdamas rusų liaudį.

Toji poema buvo parašyta Drezdene 1832 m., o 1832—1834 m. m. laikotarpyje gimė didžiausias genialus poeto kūrinys “Ponas Tadas”. Tai poema, iš kurios trykšta giliausias patriotizmas, susižavėjimas gimtojo krašto gamta. Buities ir papročių aprašymas, žavingos peizažo spalvos, įvairūs žmonių charakteriai susipina toje didingoje epopėjoje.

Miršta Mickevičius tolimajame Konstantinopolyje. Prasidėjus rusų-turkų karui, įsipainiojus į karą ir Prancūzijai su Anglija, Mickevičius nuskubėjo į Turkiją, tikėdamasis, kad, plečiantis ginkluotam konfliktui, grius valdovų sostas. Rado jis Konstantinopolyje lenkų emigrantų tarpe rietenas ir intrigas. Jo viltys nesipildė, sostai tada negriuvo. Juos nugriovė liaudis žymiai vėliau.

Visa žmonija niekada nepamirš genialaus poeto, savo lyra jau anais laikais skelbusio, kad “tautos, užmiršusios vaidus, vienon šeimon didžiojon susijungtų”. Tą didžio poeto svajonę įamžino Puškinas savo eilėraštyje, skirdamas Adomui Mickevičiui.

Kartu su lenkų tauta ir lietuviai drauge su kitomis tautomis lenkia galvas prieš didįjį Mickevičių, neatsiejamai surištą savo kūryba ir gyvenimu su Lietuva.